

Z. NORKUS

Apie pozityvų ir negatyvų veiksmingąjį altruizmą

Šiame straipsnyje pratęsimė austrų filosofo Aleksijaus Mainongo moralinės vertės teorijos analizę, pradėtą praeitame "Problemų" numeryje¹. Konstatavome, jog šioje teorijoje esama defekto: A. Mainongas neskiria kontempliatyviojo ir veiksmingojo altruizmo. Kontempliatyvusis altruizmas reiškiasi altruisto džiaugsmu ar liūdesiu dėl kito gerovės, kurio jis savo veiksmais negali paveikti. Jo pavyzdžiu gali būti džiaugsmas ar liūdesys dėl tikrų istorinių personažų pasisekimų ar nelaimių. Veiksmingasis altruizmas (ir egoizmas) reiškiasi tose situacijose, kai altruisto (egoisto) veiksmai gali paveikti kito gerovę. Šis altruizmas pasireiškia ne vien jausmais, bet ir veiksmais, kuriais altruistas (egoistas) didina ar mažina kitų gerovę. Kartu šie veiksmai paliečia ir paties veikėjo gerovę: altruisto gerovė sumažėja, jam pasiaukojus dėl kito gerovės, egoistas padidina savo gerovę kitų gerovės sąskaita. Savo "Psichologiniuose-etiniuose vertės teorijos tyrinėjimuose"² A. Mainongas analizuoja vien veiksmingąjį altruizmą. Kadangi kontempliatyviojo ir veiksmingojo altruizmų moralinės vertės teorijos turi bendrų elementų (joms tinka tie patys "egoistinės vertybės", "altruistinės vertybės" ir kt. apibrėžimai), minėtame straipsnyje ir pasiūlėme savąją kontempliatyviojo altruizmo moralinės vertės teorijos apybraižą. Šiame straipsnyje nagrinėsime mainongiškąjį veiksmingojo altruizmo moralinės vertės teoriją. Naudosimės minėtais pamatinių sąvokų apibrėžimais, dauguma atvejų jų pakartotinai nebeformuluodami.

Tūlą skaitytoją, nusprendusį, kad jam siūlomas dar vieno autoriaus (be to, menkai žinomo) dar vienos teorijos referatas, turime kuo pradžiuginti: analizuodami šią teoriją, priėjome išvadą, kad A. Mainongas nepanaudojo visų jos vidinių konceptualinių rezervų. Tai bandysime padaryti už jį mes: tas bandymas užima teksto dalį, pradedant 2 pav. Toliau aptarsime kai kurias tiek A. Mainongo teorijos, tiek mūsų pačių pasiūlytų jos pratęsimų metodologines problemas.

¹ Žr. *Norkus Z. Apie Adamą Smitą, Aleksijų Mainongą ir kontempliatyvųjį altruizmą // Problemos*. – Nr. 46.

² Žr. *Meinong A. Psychologisch-ethische Untersuchungen zur Werththeorie*. – Graz, 1894.

Austrų filosofas teigia, kad "etika tiria, kuo žmogus būtent savo elgesiu kito žmogaus atžvilgiu yra vertingas žmogui"³. "Žmogus" šiame teiginyje minimas tris kartus, ir tai ne vienas ir tas pats, bet trys skirtingi žmonės. Pirmą kartą paminėtas "žmogus" – tai dorovinio vertinimo objekto (veiksmo, apsisprendimo, noro, jausmo, polinkio) subjektas ("turėtojas"). Toliau jį žymėsime raide "E" (Ego). Antrą kartą minimas "žmogus" – tai tas, kurio gerovę paveikia E veiksmai; jį žymėsime raide "A" (Alter). Pagaliau, trečią kartą minimas "žmogus" – tai dorovinis vertintojas. Žymėsime jį raide "X", kartu pabrėždami, kad "dorovinis vertintojas" – tai vaidmuo. Šį vaidmenį savo paties atžvilgiu gali atlikti ir E, bet jam tai bene sunkiausia. Mat būtina sąlyga tam vaidmeniui atlikti yra nešališkumas: X neturi turėti kokių nors išankstinių pagrindų teikti pirmenybę E ar A egoistiniams interesams. Jeigu koks nors asmuo tokių pagrindų turi, tai atlikti X vaidmenį jis įstengs tik tiek, kiek sugebės tuos pagrindus suspenduoti, neleisti jiems paveikti jo vertinimų. Lengviausiai tai pavyks tiems asmenims, kurių su E ir A nesieja jokie asmeniniai ryšiai.

Šie teiginiai preliminariai apibūdina X; smulkiau jį charakterizuoja moralinės vertės teorijos formulės. Jos eksplicitiškai, pozicionališkai išreiškia X vaidmenį atliekančio vertintojo "moralinės intuicijos" (*knowing how...*⁴), arba, kaip ją vadina pats A. Mainongas, "moralinio *common sense*"⁵ turinį. Savo metoda, kuriuo intuityvus moralinis "*knowing how...*" paverčiamas pozicionaliui "*knowing that...*"⁶, pats A. Mainongas vėliau apibūdino taip: "iš esmės tai ne kas kita kaip to metodo, kuris pradeda Dž. St. Miliu (J. St. Mill) paprastai vadinamas "lydimųjų pakeitimų" (*Begleitveränderungen*) metodu", specialus atvejis. Kad nustatytume, kas iš tikrųjų yra etinės vertės ir kartu etikos objektas, natūraliausia yra nustatyti, kokios etiškai vertinamų objektų savybės kinta laipsniškai, kai laipsniškai kinta jų etinė vertė"⁷. Antra vertus, identifikavus tas savybes, tyrinėtojiui belieka klausiti savo "*moralinio Common sense*", kaip pasikeistų jų etinė vertė, pakitus toms savybėms; atsakymą galima pakontroliuoti ir kitų pajėgiančių atlikti moralinio vertintojo vaidmenį "tos pačios" visuomenės atstovų atsakymais į tą patį klausimą: "mano teiginių pagrindas, be abejonės, buvo ta šiuolaikinio kultūros žmogaus

³ Meinong A. Psychologisch-ethische Untersuchungen... – S. 219.

⁴ Žinojimo, kaip... (angl.)

⁵ Žr. Meinong A. Psychologisch-ethische Untersuchungen... – S. 130. *Common sense* (angl.) – sveikas protas.

⁶ Žinojimu, kad... (angl.)

⁷ Meinong A. Ethische Bausteine // Gesamtausgabe. – Graz, 1968. – Bd. 3. – S. 687. "Etiniai fragmentai" parašyti berods 1917–1920 m.

etinio elgesio (ethischen Verhaltens etwa des modernen Kulturmenschen) patirtis, kuria disponuoja kiekvienas išsilavinęs žmogus"⁸.

Kas gi yra X etinio vertinimo objektas? "Empiriškai duoti" X yra E veiksmai: kad galėtų tuos veiksmus įvertinti būtent etiškai, X turi žinoti jų "subjektyviąją pusę", t. y. E tikslus. Šiai subjektyviajai veiksmo pusei nusakyti A. Mainongas vartoja terminą "Wollung", kurį versime žodžiu "apsisprendimas"⁹. Taigi X turi būti ne tik "nešališkas", bet ir "gerai informuotas" (ką nėra lengva suderinti). Tačiau tai nėra vieninteliai duomenys apie E ir A, kuriais turi disponuoti X vaidmens atlikėjas: ne tik vertinimo dydis, bet ir pati jo "kokybė" priklauso nuo to, ar sieja E ir A kokie nors asmeniniai ryšiai ir kaip (jeigu tų ryšių esama) jie veikia E apsisprendimus. Posakį "etinė vertė" A. Mainongas vartoja dviem prasmėmis: siaurąja ir plačiąja. Vartojamas plačiąja prasme, šis posakis yra gimininis terminas; vietoje jo mes dar vartosime "dorovinę vertę". Siaurąja prasme "etinė vertė" yra rūšinis terminas; tokią etinę vertę – teigiamą arba neigiamą – gali turėti tie E apsisprendimai, kurie nepaliečia kitų asmenų interesų. Tie E apsisprendimai, kurie paliečia kitų asmenų interesus, turi arba moralinę, arba kvazimoralinę vertę. Pastaroji būdinga tiems E apsisprendimams, kuriais paliečiama susijusių su E asmeniniais ryšiais (vaikų, žmonos, giminaičių, draugų, priešų) gerovė. Moralinė vertė būdinga tiems E apsisprendimams, kurie paveikia niekaip nesusijusių su E asmeniniais ryšiais žmonių gerovę. Tokią vertę įgyja ir E apsisprendimai susijusių su E asmeniniais ryšiais žmonių atžvilgiu, kai E "suspenduoja" tuos ryšius, vienodai traktuodamas ir "artimuosius" (tarp jų priešus), ir "tolimuosius". Toliau, – ir čia mes jau kaip reikiant įvertiname austrų filosofo analizėms būdingą subtilumą bei preciziškumą – kiekvienas morališkai vertinamas apsisprendimas turi, griežtai kalbant, ne vieną, bet dvi vertes: aktualiąją ir dispozicinę. Kiekvienas apsisprendimas, jeigu jis nėra atsitiktinis, kyla iš tam tikro apsisprendusiojo polinkio (dispozicijos): apsisprendimai yra asmens dispozicijų – dorybių ir ydų – pažinimo pagrindai, o dispozicijos – tų apsisprendimų priežastys. Moralinio vertinimo objektas yra ne tik pats apsisprendimas, bet ir tuo apsisprendimu pasireiškusi dispozicija. Dispozicinė apsisprendimo vertė yra to dispozicijos "laisnio", kurio pakanka šiam apsi-

⁸ Ibidem. – S. 685.

⁹ Galima būtų versti: "valios aktas" arba "sprendimas". Tačiau pirmas vertimas kelia asociaciją su "valios laisve", kurios nesiderina su A. Mainongo požiūriu į "Wollungen" kaip dispozicijų apraiškas. O žodis "sprendimas" lietuvių kalboje jau užimtas – vokiškam žodžiui "Urteil" ir angliškams žodžiams "judgment" bei "proposition" versti. Straipsnyje "Apie Adamą Smitą, Aleksijų Mainongą ir kontempliatyvųjį altruizimą" pasirinktas "Wollungen" vertimas į "siekius" dabar mums neatrodo patenkinamas. Mat "siekis" gali nepasireikšti veiksmu, o "Wollungen" – tai būtent veiksmų, poelgių "subjektyvioji pusė".

sprendimui įvykti, vertė. "Aktualioji" apsisprendimo vertė provizoriškai gali būti apibūdinta kaip E poelgio paliestų asmenų ir paties E "sąnaudų" bei "naudos" suma. Kai žūsta herojus, aktualioji jo apsisprendimo vertė gali būti neigiama (mes liūdime), bet kartu didžiai vertiname herojišku poelgiu pasireiškusių dispoziciją. Dispozicija, kurios pasireiškimai apsisprendimuose turi didesnę ar mažesnę, teigiamą ar neigiamą moralinę vertę, – tai altruizmas. Vis dėlto esama ne vieno, bet dviejų skirtingų altruizmų, ir atitinkamai ne vieno, bet dviejų skirtingų jų antipodų – egoizmų. Tai, kas kasdienėje kalboje vadinama tiesiog "altruizmu"; yra, anot A. Mainongo, "pozityvusis altruizmas". Tai polinkis aukotis dėl kitų gerovės. Jeigu tie "kiti", dėl kurių aukojasi E, yra "saviškiai" – jo vaikai, tėvai, žmona ar vyras ir t. t., – susiduriame su "egocentrinio altruizmu" (selbstischer Altruismus). Jeigu "kiti" yra tikrai svetimi, tai turime reikalą su neegocentrinio altruizmu (unselbstischer Altruismus). Pastarojo, kurį A. Mainongas dar vadina "nešališka atjauta" (unpersönlicher Anteil), pasireiškimai yra moralinio vertinimo objektai; egocentrinio altruizmo pasireiškimai turi kvazimoralinę vertę¹⁰. Negatyvusis altruizmas yra polinkis kenkti kitiems, – net jeigu tam reikia "sąnaudų", t. y. pakenkiama savai gerovei. Negatyvusis altruizmas irgi gali būti neegocentrinis ir egocentrinis. Bene geriausiai žinoma egocentrinio negatyviojo altruizmo atmaina yra kerštingumas, neegocentrinio – chuliganizmas. Atitinkamai egoizmas – tai arba pozityviojo, arba negatyviojo altruizmo stoka, abejingumas kito gerovei arba blogovei. Kaip kartais kalbama apie "racionalumą" kaip "aukšto lygio" dispoziciją, pasireiškiančią daugybėje "žemesnio lygio" intelektualinių dispozicijų¹¹, taip ir altruizmas gali būti apibūdintas kaip tokia "aukšto lygio" arba "integralinė" dispozicija, kuri reiškiasi per daugybę "žemesnio lygio" dorybių (pozityvusis altruizmas) bei ydų (negatyvusis altruizmas)¹². Be to, visų šių "žemesnio lygio" dispozicijų (pvz., drąsos, patikimumo ir t. t.) pasireiškimai **moralinę** vertę turi tik tiek, kiek per tas dispozicijas reiškiasi būtent neegocentrinis altruizmas.

Nors situacijos, kuriose gali pasireikšti abiejų rūšių altruizmas ir egoizmas, be galo įvairios, A. Mainongas randa būdų visas jas sistemingai apžvelgti. Žmogiškos veiklos situacijų parametrai, kurie yra relevantiški moraliniam vertinimui, yra šie: (1) ar E apsisprendimu paveikiama kitų asmenų gerovė.

¹⁰ Skirtumas tarp egocentrinio ir neegocentrinio altruizmo panašus į tą, kurį siūlė D. Hiūmas, "Traktate apie žmogaus prigimtį" skirdamas "ribotą dosnumą" (limited generosity) ir "placiąją simpatiją" (extensive sympathy), o "Moralės principų tyrinėjime" – "dalinį palankumą" (particular benevolence) ir "bendrąjį palankumą" (general benevolence). Žr. atitinkamai: Ю.М. Д. Сочинения. - М., 1965. - Т. I. - С. 749. - Т. 2. - С. 342.

¹¹ Žr. Hempel C. G. Aspects of Scientific Explanation. - N.Y., L., 1965. - P. 473.

¹² Pats A. Mainongas to, tiesą sakant, neteigia.

(2) Jeigu taip, tai kokios numatomos apsisprendimo pasekmės pačiam veikėjui ir kokios – kitiems asmenims. (3) Kurios iš tų numatomų apsisprendimo pasekmių yra veikėjo tikslas ir kurios – numatomos šalutinės pasekmės. Abstrahuodamiesi nuo visų, išskyrus nurodytas, apsisprendimų apibrėžčių, galime išskirti šiuos apsisprendimų tipus:

(1) E tikslas yra padidinti (apsaugoti) A gerovę, ir E žino, kad jo veiksmai padidins (apsaugos) kito (kitų) A gerovę, nepaveikdami jo paties gerovės.

(2) E tikslas yra padidinti (arba apsaugoti) A gerovę, ir E žino, kad jo veiksmai padidins (apsaugos) jo paties gerovę.

(3) E tikslas yra padidinti (apsaugoti) A gerovę, ir E žino, kad jo veiksmai pakenks kito (kitų) A gerovei, nepaveikdami jo paties gerovės.

(4) E tikslas yra padidinti (apsaugoti) A gerovę, ir E žino, kad jo veiksmai pakenks jo paties gerovei.

(5) E tikslas yra padidinti (apsaugoti) A gerovę, ir E žino, kad jo veiksmai nepaveiks nei kito (kitų) A, nei jo paties gerovės.

(6) E tikslas yra padidinti (apsaugoti) savo gerovę, ir E žino, kad jo veiksmai padidins (apsaugos) A (vieno ar daugiau) gerovę.

(7) E tikslas yra padidinti (apsaugoti) savo gerovę, ir E žino, kad jo veiksmų šalutinės pasekmės dar labiau padidins jo gerovę.

(8) E tikslas yra padidinti (apsaugoti) savo gerovę, ir E žino, kad jo veiksmai pakenks A (vieno ar daugiau) gerovei.

(9) E tikslas yra padidinti (apsaugoti) savo gerovę, ir E žino, kad jo veiksmų šalutinės pasekmės pakenks jo paties gerovei.

(10) E tikslas yra padidinti (apsaugoti) savo gerovę, ir E žino, kad jo veiksmai neturės jokių šalutinių pasekmių, paveikiančių jo paties ar A gerovę.

(11) E tikslas yra pakenkti A (vieno ar daugiau) gerovei, ir E žino, kad jo veiksmai padidins (apsaugos) kito (kitų) A gerovę, niekaip nepaveikdami jo paties gerovės.

(12) E tikslas yra pakenkti A (vieno ar daugiau) gerovei, ir E žino, kad jo veiksmai padidins (apsaugos) jo paties gerovę.

(13) E tikslas yra pakenkti A (vieno ar daugiau) gerovei, ir E žino, kad jo veiksmai pakenks kito (kitų) A gerovei, nepaveikdami jo paties gerovės.

(14) E tikslas yra pakenkti A (vieno ar daugiau) gerovei, ir E žino, kad jo veiksmai pakenks jo paties gerovei.

(15) E tikslas yra pakenkti A (vieno ar daugiau) gerovei, ir E žino, kad jo veiksmai neturės jokių šalutinių pasekmių, paveikiančių jo paties gerovę.

(16) E tikslas yra pakenkti savo gerovei, ir E žino, kad jo veiksmai padidins (apsaugos) A (vieno ar daugiau) gerovę.

(17) E tikslas yra pakenkti savo gerovei, ir E žino, kad jo veiksmų šalutinės pasekmės padidins jo gerovę.

(18) E tikslas yra pakenkti savo gerovei, ir E žino, kad jo veiksmai pakenks A (vieno ar daugiau) gerovei.

(19) E tikslas yra pakenkti savo gerovei, ir E žino, kad jo veiksmų šalutinės pasekmės dar labiau pakenks jo gerovei.

(20) E tikslas yra pakenkti savo gerovei, ir E žino, kad jo veiksmai neturės jokių šalutinių pasekmių, paveikiančių A (vieno ar daugiau) gerovę.

"E gerovę", apie kurią čia kalbama, sudaro vien E "pozityvios egoistinės vertybės", o "A gerovę" – A "pozityvios egoistinės vertybės"¹³. Šią gerovę galima būtų pavadinti "gerove siaurąja prasme" arba "egoistine gerove". Ji nėra "visa" asmens gerovė, kurią, be egoistinių vertybių, sudaro dar "altruistinės vertybės" ir "neutralios vertybės"¹⁴. Juk kai E padidina A gerovę ir džiaugiasi dėl to padidėjimo, tai tie dalykai, kuriais padidėja A gerovė, yra vertybės ir jam. Tuo remdamiesi, kai kurie filosofai ir teigė, kad visos E vertybės esančios egoistinės vertybės, nes tai jo vertybės. A. Mainongas pritaria tiems filosofams, kurie šio "žmogaus egoistiškumo įrodymo" nelaikė vykusiu. Iš to, kad tam tikras dalykas yra E vertybė (Selbstwert), neplaukia, kad ji yra jo egoistinė vertybė (egoistischer Wert): be egoistinių, prie E "Selbstwerte" priklauso neutralios ir altruistinės vertybės. Analogiškos klasės išsiskiria A vertybėse (Fremdwerte): egoistinės, altruistinės ir neutralios vertybės.

Sutarę, kad E gerovės (visur toliau turėsime omenyje "egoistinę gerovę") padidėjimą (ir nesumažėjimą)¹⁵ žymėsime raide "G", A ("egoistinės") gerovės padidėjimą (nesumažėjimą) – raide "g", E gerovės sumažėjimą – raide "B", A gerovės sumažėjimą – raide "b", visus 20 apsisprendimo tipų užra-

¹³ Apibrėžimo D5 straipsnyje "Apie Adamą Smitą, Aleksijų Mainongą ir kontempliatyvųji altruizną" prasme.

¹⁴ Žr. D3, D4, D7 tame pačiame straipsnyje. Analogišką distinkciją daro šiuolaikinis amerikiečių filosofas N. Rešeris (N. Rescher), visuminėje asmens naudoje (total utility) skirdamas "pirmos eilės naudą" (first order utility) ir "antros eilės naudą" (second – order utility). Pirmoji daugumą atitinka "egoistinės vertybės" A. Mainongo požiūriu, antroji – "altruistinės". – Žr. Rescher N. Unselfishness. The Role of Vicarious Affects in Moral Philosophy and Social Theory. – Pittsburgh, 1975. – P. 22–23.

¹⁵ Jeigu jai grėse pavojus, bet ji buvo apginta

šysime simboliškai, kartu padalydami juos į 4 grupes (priklausomai nuo to, koks pasirinktų veiksmų tikslas ir kokios – numatomos šalutinės pasekmės):

1 lentelė

(1) (gg)	(6) (Gg)	(11) (bg)	(16) (Bg)
(2) (gG)	(7) (GG)	(12) (bG)	(17) (BG)
(3) (gb)	(8) (Gb)	(13) (bb)	(18) (Bb)
(4) (gB)	(9) (GB)	(14) (bB)	(19) (BB)
(5) (g)	(10) (G)	(15) (b)	(20) (B)

Apsisprendimų tipus (16)–(20) toliau ignoruosime, "nes tenka laikyti negalimu, kad kas nors geistų (sau. – Z. N.) blogybės kaip tokios"¹⁶. Likusių apsisprendimų atžvilgiu galima iškelti tokius klausimus: (1) kokios dispozicijos pasireiškia šiais apsisprendimais? (2) Kokia tų apsisprendimų dispozicinė vertė? Kitaip sakant, kokia tuose apsisprendimuose pasireiškiančių dispozicijų vertė moraliniam vertintojui X? (3) Kaip apsisprendimo moralinė vertė (MV)¹⁷ priklauso nuo numatomų šalutinių pasekmių vertės? Į šiuos klausimus A. Mainongas atsako taip: apsisprendimuose (1)–(5) reiškiasi E pozityvusis altruizmas, (6)–(10) – egoizmas, (11)–(15) – negatyvusis altruizmas. Prima facie¹⁸, pozityviojo altruizmo apraiškų moralinė vertė yra teigiama, negatyviojo altruizmo – neigiama, egoizmo – lygi nuliui, jeigu egoistiniais apsisprendimais nepaveikiama kitų asmenų gerovė. Toks egoizmas yra indiferentiškas morališkai, nors ir nėra indiferentiškas etiškai: egoistiniai apsisprendimai, nepaliečiantys kitų asmenų interesų, gali turėti teigiamą ar neigiamą etinę (siaurąją prasme) vertę. Apsisprendimo MV priklausomybės nuo numatomų šalutinių pasekmių vertės pobūdį austrų filosofas įsivaizduoja taip:

2 lentelė

(1) $MV(gg) \geq MV(g)$	(6) $MV(Gg) \geq MV(G)$	(11) $MV(bg) \geq MV(b)$
(2) $MV(gG) = MV(g)$	(7) $MV(GG) = MV(G) = 0$	(12) $MV(bG) = MV(b)$
(3) $MV(gb) < MV(g)$	(8) $MV(Gb) < MV(G)$	(13) $MV(bb) < MV(b)$
(4) $MV(gB) > MV(g)$	(9) $MV(GB) = MV(G) = 0$	(14) $MV(bB) < MV(b)$
(5) $MV(g) > 0$	(10) $MV(G) = 0$	(15) $MV(b) < 0$

Žinoma, tūlas skaitytojas gali pasiskųsti, kad ne visos šios lygybės bei nelygybės atitinka tai, ką *jam* byloja jo moralinė intuicija. Jam galima atsaky-

¹⁶ Meinong A. Psychologisch-ethische Untersuchungen... – S. 117.

¹⁷ Toliau apsisprendimo moralinę vertę tapatiname su jo dispozicine verte, abstrahuodami mesi nuo jo aktualiosios vertės moraliniam vertintojui.

¹⁸ Iš pirmo žvilgsnio (lot.).

ti vienu šių būdų: (1) visuomenėje, kurioje gyvena skaitytojas, galioja kitokios moralinės vertės "apskaičiavimo taisyklės", negu toje, kurioje gyvena A. Mainongas; (2) skaitytojas nekompetingas kaip moralinis vertintojas, t. y. nėra įsigyvenęs ši "vaidmenį"; (3) skaitytojas neatidus, t. y. nepakankamai įdėmiai analizuoja savo moralinį "know how". Būtent pastaruoju būdu A. Mainongas išsklaido abejones dėl (2) ir (12) nelygybių. Tūlam gali pasirodyti, kad $MV(gG) < MV(g)$, o $MV(bG) > MV(b)$. Ši iliuzija kyla todėl, kad apsisprendimą (gG) sunku atskirti nuo apsisprendimo (Gg), o apsisprendimą (bG) – nuo apsisprendimo (Gb). "Išoriškai toks pat" poelgis abiem atvejais gali būti interpretuojamas dviem skirtingais būdais. "Moraliniam Common sense" pozityvių altruistinių apsisprendimų atžvilgiu būdingas tam tikras "išankstinis įtarumas", pasireiškiantis polinkiu laikyti "g" ne poelgio tikslu, bet šalutine numatoma pasekme. Tad ten, kur kyla klausimas, kokia poelgio "vidinė pusė" – (gG) ar (Gg), greičiau pasirenkame (Gg). $MV(Gg)$ tikrai mažesnė už $MV(g)$. Tačiau $MV(gG) = MV(g)$. Apsisprendimo (12) atveju pasireiškia "Common sense" "nepatiklumas" negatyvaus altruizmo atžvilgiu: mums atrodo perrelyg neįtikėtina, kad žmogus, kai jis kenkia kitam žmogui, gaudamas iš to dar ir naudos, taip elgiasi ne dėl tos naudos, bet "iš piktos valios". Tad tokio poelgio motyvu mes linkę laikyti (Gb). O $MV(Gb) > MV(b)$, kitaip sakant, jis ne toks blogas, koks yra poelgis, motyvuotas (b)¹⁹. Tačiau $MV(bG) = MV(b)$.

Kiekvienas apsisprendimas "prieš apsisprendžiant" (vor der Fassung des betreffenden Entschlusses)²⁰ buvo projektas (Project). Tačiau nors kiekvienas apsisprendimas yra buvęs projektas, ne kiekvienas projektas tampa apsisprendimu (Wollung). Veikėjas arba įvykdo (setzt) projektą, arba susilauko nuo jo realizavimo, nes nenori to projekto realizavimo. Susilaikymą nuo projekto realizavimo irgi galima laikyti apsisprendimu, ir austrų filosofas tai daro. Nors "psichologiškai" "nenorėti g" (nenorėti kitam gero) nėra visiškai tas pats dalykas, kas yra "norėti ne-g" (norėti kitam negero), tačiau "logiškai" tarp šių "psichologinių realijų" skirtumo nėra. Pakomentuoti šį A. Mainongo teiginį galima taip: jeigu norintysis neišsąmonina, kad "nenorėdamas g" jis "nori ne-g", tai rodo tik jo išvalgumo (racionalumo) stoką. Tad A. Mainongo teiginiai, kad "nenorėti g" reiškia "norėti ne-g", "nenorėti b" reiškia "norėti ne-b", "nenorėti G" reiškia "norėti ne-G", "nenorėti B" reiškia "norėti ne-B", – didesnio prieštaravimo nekelia. Kitaip yra su A. Mainongo teiginiais, kad

¹⁹ Nelygybėse (13) ir (14) moralinė vertė yra "neigiamas dydis", todėl, pvz., $MV(bb) < MV(b)$ reiškia, kad poelgis, kurio motyvąs yra (bb), yra blogesnis už poelgi, kurio motyvąs yra (b).

²⁰ Meinong A. Psychologisch-ethische Untersuchungen... – S. 125.

"ne-g" (negera kitam) reiškia "b" (bloga kitam), "ne-b" reiškia "g", "ne-G" reiškia "B", "ne-B" reiškia "G". Žodį "negera" galima suprasti ir kaip reiškiantį "bloga arba indiferentiška", o "nebloga" gali reikšti "gera arba indiferentiška"²¹. Taigi mūsų atveju, pvz., "norėti ne-g" reikštų "norėti kitam blogo arba nei gero, nei blogo". Tačiau šiaip ar taip, esama situacijų, kur "negera" reiškia tik "bloga". Taip samprotauja pvz., V. O. Lobovikovas²², skirdamas "veiksmus" ir "poelgius": susilaikymas nuo gero veiksmo yra arba blogas veiksmas, arba indiferentiškas veiksmas. O poelgis – tai toks veiksmas, nuo kurio susilaikydami, įvykdome būtent blogą veiksmą. Tad galime "pagelbėti" A. Mainongui, tarę, kad jo teiginiai galioja susilaikymams ne nuo bet kokių projektų realizacijos, bet tik nuo tų, kurie yra "poelgių" V. O. Lobovikovo prasme projektai, realizacijos. Galima griebtis ir kitokios argumentacijos (kuri adekvatesnė A. Mainongo intencijoms): susilaikymas nuo projekto g²³ realizacijos tik prima facie gali pasirodyti neutralus apsisprendimas, bet atidžiau įsižiūrėjus, visada galima atrasti, kad susilaikymas nuo projekto g realizacijos yra apsisprendimas (b). Jeigu to nematome, tai vėlgi rodo tik tai, kad nesame pakankamai išvalgūs ar jautrūs.

Taigi susilaikydami nuo projekto g įgyvendinimo, mes kartu (nebūtinai tai įsisąmonindami) įvykdome b, t. y. apsisprendžiame (b). Iš kiekvieno "vienanario" projekto²⁴, priklausomai nuo to, ar jis įgyvendinamas, ar atmetamas, gali kilti du apsisprendimai:

$$\begin{array}{cccc} g \rightarrow (g) & G \rightarrow (G) & b \rightarrow (b) & B \rightarrow (B) \\ \Downarrow & \Downarrow & \Downarrow & \Downarrow \\ (b) & (B) & (g) & (b) \end{array}$$

O kaip susilaikymai nuo "projektų-binomų"? Austrijų filosofas samprotauja taip: jeigu nuo tokio projekto realizacijos susilaikoma, tai veikiausiai dėl to, kad susilaikančiam nepriimtinos numatomos šalutinės tokio projekto realizacijos pasekmės. Susilaikymas – tai toks poelgis, kurio tikslas yra išvengti tų pasekmių, o jo šalutinė numatoma (nors nebūtinai – numatyta) pasekmė – pradinio projekto tikslo nerealizavimas. Jeigu, pvz., E projektas yra gB, tačiau aukos yra nepriimtinos, tai jis susilaiko nuo jo realizacijos, apsispręsdamas (pasielgdamas) (ne-B ne-g), t. y. (Gb). Svarstytinų projektų yra

²¹ Žr., pvz., Ивин А. А. Основания логики оценок. - М., 1970. - С. 57-58.

²² Žr. Лобовиков В. О. "Искусственный интеллект", формальная этика и морально-правовой выбор. - Свердловск, 1988. - С. 22-23.

²³ Projektus simboliškai žymėsime taip pat, kaip ir apsisprendimus, tik be skliaustelių

²⁴ T. y. projekto, kuriame nėra numatomų šalutinių pasekmių. Projektas su numatomomis šalutinėmis pasekmėmis A. Mainongas vadina "projektais-binomais" (Project-Binomen). Kai kurie šių "projektų-binomų" yra supaprastinti "projektai-polinomai": tai projektai, kurių realizavimo numatomos šalutinės pasekmės paliečia daugiau nei vieno A gerovę. - Žr. Meinong A. Psychologisch-ethische Untersuchungen... - S. 124-125.

tiok pat, kiek ir apsisprendimų (žr. 1 lentelę). Iš kiekvieno tokio projekto gauname po du galimus apsisprendimus. Susilaikymo nuo "projekto-binomo" realizacijos simbolinę išraišką gauname projekto simbolinę išraišką transformavę pagal šias taisykles: pirma, paneigiame abu projekto narius; antra, sukeičiame juos vietomis; trečia, neiginius pakeičiame jiems ekvivalentiškais teiginiais. Pvz., duota: gB. (1) ne-g ne-B; (2) ne-B ne-g; (3) Gb²⁵. Atlikę šias transformacijas su visais svarstytais projektais, gauname:

3 l e n t e l ė

(1) gg → (gg) ↘ (bb)	(6) Gg → (Gg) ↘ (bB)	(11) bg → (bg) ↘ (bg)
(2) gG → (gG) ↘ (Bb)	(7) GG → (GG) ↘ (BB)	(12) bG → (bG) ↘ (Bg)
(3) gb → (gb) ↘ (gb)	(8) Gb → (Gb) ↘ (gB)	(13) bb → (bb) ↘ (gg)
(4) gB → (gB) ↘ (Gb)	(9) GB → (GB) ↘ (GB)	(14) bB → (bB) ↘ (Gg)
(5) g → (g) ↘ (b)	(10) G → (G) ↘ (B)	(15) b → (b) ↘ (g)

Rezultatus galime sugrupuoti į tris grupes. Pirmajai priklauso tie projektai, nuo kurių negalima susilaikyti, nes toks susilaikymas yra vienas tų apsisprendimų ((16)–(20); žr. 1 lentelę), kuriuos A. Mainongas paskelbė negalimais. Tai projektai (2), (7), (10) ir (12). Antrai grupei priklauso tie projektai, nuo kurių susilaikydami, mes įvykdome tokio pat tipo apsisprendimą (poelgį), kaip ir realizuodami projektą. Tai (3), (9) ir (11) projektai. Štai (9) projektas gali būti interpretuojamas kaip ekonominio apsisprendimo, nepaliečiančio svetimų interesų, projektas. Jeigu E, palyginęs G ir B, pastebės, kad B>G (pvz., kad "sąnaudos" didesnės už "pelną"), ir atmes jį (nenorėdamas tuščiai eikvoti savo resursų), jis atliks ne tą patį, bet tokio pat tipo poelgį, kokį jis būtų atlikęs, įgyvendindamas pradinį projektą. Trečiajai grupei priklauso tie projektai, nuo kurių įgyvendinimo susilaikydami, mes atliekame kitokio tipo poelgį, negu juos realizuodami. Tai (1), (4), (5), (6), (8), (13), (14), (15). Matome, kad tokio pat tipo apsisprendimai (poelgiai) gali "kilti" iš skirtingų projektų tipų. Štai apsispręsti (pasielgti) (gB) galime ir įgy-

²⁵ Galima pasiūlyti kiek kitokią procedūrą, kiekvieną "dvinarį" projektą užrašant kaip teiginių, aprašančių tikslą ir numatomas pasekmes, implikaciją. Tada, pvz., Gb užrašysime g⊃B. Pagal teiginių logiką, (p⊃q)≡(¬q⊃¬p). Tad (g⊃B)≡(¬B⊃¬g)≡(G⊃b).

vendindami projektą gB, ir susilaikydami nuo projekto Gb realizacijos. Projektus, iš kurių kyla tų pačių tipų apsisprendimai, A. Mainongas vadina "koordinuotais (einander zugeordnet) projektais"²⁶. Tai projektų poros (1) ir (13), (4) ir (8), (15), (6) ir (14).

Šis formalia analize aptiktas projektų ryšys nėra atsitiktinis. Kiekviena tokia pora yra tam tikro "vidinio konflikto" modelis. Iš jų "teoriškai ir praktiškai svarbiausia"²⁷ yra projektų pora gB–Gb, taip pat Gg–bB. Pirmuoju atveju konfliktuoja E egoizmas ir pozityvusis altruizmas, antruoju – jo egoizmas ir negatyvusis altruizmas. Įgyvendindamas projektą gB arba susilaikydamas nuo projekto Gb realizacijos, E apsisprendžia pozityviai altruistiškai. Realizuodamas projektą Gb arba susilaikydamas nuo projekto gB įvykdymo, E apsisprendžia egoistiškai. Įgyvendindamas projektą bB arba susilaikydamas nuo projekto Gg realizacijos, E pasielgia negatyviai altruistiškai. Įgyvendindamas projektą Gg arba susilaikydamas nuo projekto bB realizacijos, E pasielgia egoistiškai. Kaip būtent apsisprendžia E, kai jis svarsto, pvz., projektą gb, priklauso nuo jam būdingo pozityvaus altruizmo dispozicijos išsivystymo laipsnio; apie tą laipsnį ir sužinome iš to, kaip E apsisprendžia šio ar analogiško konflikto atveju. Kaip X įvertina E apsisprendimą, priklauso (gB–Gb atveju), nuo G, B, g ir b dydžio. Pozityviai altruistinio apsisprendimo (gB) moralinė vertė yra E aukų ir A naudos funkcija, susilaikymo nuo šio apsisprendimo moralinė vertė yra E naudos ir A gerovei padarytos žalos funkcija; egoistinio apsisprendimo (Gg) moralinė vertė yra E naudos ir A padarytos žalos funkcija, susilaikymo nuo šio apsisprendimo moralinė vertė yra E aukų ir A naudos funkcija. Preliminariai galima teigti, kad, pvz., apsisprendimo (gB) moralinė vertė tiesiog proporcinga E aukoms (kai g yra pastovus dydis, apsisprendimo MV tuo didesnė, kuo didesnės E aukos) ir atvirkščiai proporcinga A naudai (kai B yra pastovus dydis, apsisprendimo MV tuo mažesnė, kuo didesnė A nauda:

$$(K) MV(gB) = C^{28} \frac{B}{g}.$$

Kad formulės būtų paprastesnės, "B" galime interpretuoti kaip "G" su minuso ženklu (E aukos, t. y. žala – tai jo "negatyvi nauda"). Kad neutralizuotume minusą, t. y. kad MV liktų teigiamas dydis, dešinėje lygties pusėje įvesime dar vieną minuso ženklą:

²⁶ Žr. *Meinong A. Psychologisch-ethische Untersuchungen...* – S. 128.

²⁷ *Ibidem.* – S. 128.

²⁸ C, taip pat C' čia ir toliau – "nežinomos, sąlygotos (matavimo ... Z. N.) vienetų ypatybių proporcingumo konstantos". – *Meinong A. Psychologisch-ethische Untersuchungen...* – S. 131.

$$(L) MV(gB) = -C \frac{-G}{g} = \frac{G}{g}$$

Kaip patikrinti šią formulę "empiriniams duomenimis" (durch die Empirie), jeigu mes nežinome, kaip matuoti MV, G ir g? A. Meinongas siūlo šį "ribinės analizės" (Grenzbetrachtungen) metodą²⁹.

4 lentelė

(1) kai $g = \infty$	$G = \text{pastovus dydis (const)}$	$\lim MV(gB) = 0$
(2) kai $g = 0$,	$G = \text{const}$	$\lim MV(gB) = \infty$
(3) kai $G = \infty$,	$g = \text{const}$	$\lim MV(gB) = \infty$
(4) kai $G = 0$,	$g = \text{const}$	$\lim MV(gB) = 0$

(4) eilutė duoda aiškiai prieštaraujantį "moraliniam Common sense" rezultatą: išeina, kad apsisprendimas (Gb) tik tada turi pozityvią moralinę vertę, kai E atnašauja aukas dėl A gerovės, t. y. kad tik auka suteikia pozityviai altruistiniam poelgiui šią vertę. Moralinės pozityviojo altruizmo "be aukų" diskvalifikacijos išvengsime, jei (L) skaitiklį įvedę konstantą "c":

$$(M) MV(gB) = C \frac{G + c}{g}$$

Tačiau ir (M) neadekvati moraliniam "know how", ką parodo toks

"Grenzbetrachtung"; kai $g = G = n$, $c < n \neq \infty$, $\lim_{n \rightarrow \infty} \frac{n + c}{n} \approx 1$.

Išeina, kad kai $g_1 = G_1 = m$, ir $g_2 = G_2 = n$, ir $m > n$,

$$MV(g_1 B_1) < MV(g_2 B_2)!$$

Kitaip sakant, kai E daug aukoja dėl svarbių dalykų, jo apsisprendimo MV bus mažesnė negu tada, kai E palyginti mažai aukoja dėl palyginti nesvarbių dalykų. Šito keblumo galime išvengti, G keldami laipsniu k, kai $k > 1$. Tuo ir sureikšminame E aukos dydį jo apsisprendimo moraliniam įvertinimui:

$$(N) MV(gB) = C \frac{G^k + c}{g}$$

²⁹ Žr. Meinong A. Psychologisch-ethische Untersuchungen... - S. 131-132

Analogiškai samprotaudamas, A. Mainongas siūlo šias hipotezes apie apsisprendimų (Gb), kuriais pasireiškia egoizmas kaip pozityviojo altruizmo stoka, (Gg), kuriais pasireiškia egoizmas kaip negatyviojo altruizmo stoka, bei (bB), kuriais pasireiškia negatyvusis altruizmas, moralinės vertės priklausomybę nuo E patirtos naudos ir žalos bei A patirtos naudos ir žalos dydžio:

$$(O) MV(Gb) = C' \frac{b}{G^l + e} = C' \frac{-g}{G^l + e} = -C' \frac{b}{G^l + e}$$

Čia l yra k, e - c, o C' - C analogai formulėje (N).

$$(P) MV(Gg) = C \frac{1}{(G^k + c) \cdot g}$$

$$(R) MV(bB) = C' \cdot (B^l + e) \cdot b = C' \cdot ((-G)^l + e) \cdot (-g).$$

A. Mainongas neranda kokių nors kliūčių tarti, kad gal $c=e=1$, o $C=C'=1$, o $k=1=2$. Tada

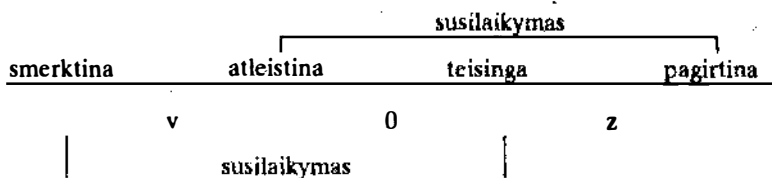
$$(S) MV(gB) = \frac{G^2 + 1}{g}; \quad (\text{Š}) MV(Gb) = -\frac{g}{G^2 + 1};$$

$$(T) MV(Gg) = \frac{1}{(G^2 + 1)g}; \quad (U) MV(bB) = -(G^2 + 1)g.$$

Iš formulių (S) ir (Š) matyti, kad esama kiekybinio santykio tarp tam tikro apsisprendimo (poelgio) MV ir susilaikymo nuo to apsisprendimo (poelgio) MV, kurį galima kvalifikuoti kaip atvirkštinio proporcingumo santykį. Taigi, kuo didesnė pozityvi projekto gB realizacijos MV, tuo mažesnė susilaikymo nuo to projekto įgyvendinimo (Gb) negatyvi MV; kuo mažesnė pozityvi MV(gB), tuo didesnė negatyvi MV(Gb). Kai apsisprendimo $MV(gB) \rightarrow \infty$, susilaikymo nuo jo $MV(Gb) \rightarrow 0$; kai $MV(Gb) \rightarrow \infty$, susilaikymo nuo jo $MV(gB) \rightarrow 0$. Šią kiekybinį santykį tarp apsisprendimo (poelgio) MV ir susilaikymo nuo jo MV A. Mainongas vadina "negatyvaus atvirkštumo dėsnium" (Reciprocabilitaets - Gesetz)³⁰. Tai, galima sakyti, yra tikslus, kiekybinis, teorinis dėsnis, iš kurio austrų filosofas išveda empirinį, kokybinį "susilaikymo dėsnį" (Unterlassungsgesetz), kurį galima suformuluoti ir nepriklausomai nuo kiekybinės moralinės vertės teorijos, nesinaudojant jos sąvokiniu

³⁰ *Meinong A. Psychologisch-ethische Untersuchungen...* - S. 137.

aparatu³¹. "Susilaikymo dėsnis" konstatuoja tam tikrą ryšį tarp keturių apsisprendimų (poelgių) moralinės vertės klasių. "Moralinis Common sense" savo kasdienėje praktikoje, kai nereikalingas preciziškas tikslumas, apsieina be kiekybinio apsisprendimo įvertinimo. Užuoat taip daręs, jis apytikriai, "iš akies", greitom, morališkai kvalifikuoja apsisprendimą, priskirdamas jį vienai šių keturių klasių: jeigu apsisprendimas nėra morališkai neutralus, jis yra arba pagirtinas (verdienstlich), arba teisingas (correct), arba atleistinas (zulaessig)³², arba smerktinas (verwerflich). Pirmosioms dviem klasėms priklausantys apsisprendimai (poelgiai) turi pozityvią moralinę vertę (yra "moraliai geri"), dviems pastarosioms – negatyvią (yra "moraliai blogi"). Patį "susilaikymo dėsnį" galima suformuluoti taip: susilaikymas nuo pagirtino poelgio yra atleistinas, susilaikymas nuo atleistino – pagirtinas; susilaikymas nuo teisingo poelgio yra smerktinas, susilaikymas nuo smerktino poelgio – teisingas. Iš "susilaikymo dėsnio" išplaukia, pvz., kad, jeigu neaišku, ar tam tikras poelgis yra morališkai indiferentiškas, ar blogas (bet atleistinas) – reikia savęs paklausti: kokia būtų susilaikymo nuo jo kvalifikacija? Jeigu susilaikymas nuo jo morališkai indiferentiškas, tai toks ir pats poelgis. Jeigu susilaikymas nuo poelgio pagirtinas, tai poelgis – blogas. "Susilaikymo dėsnį" galima iliustruoti tokia schema:

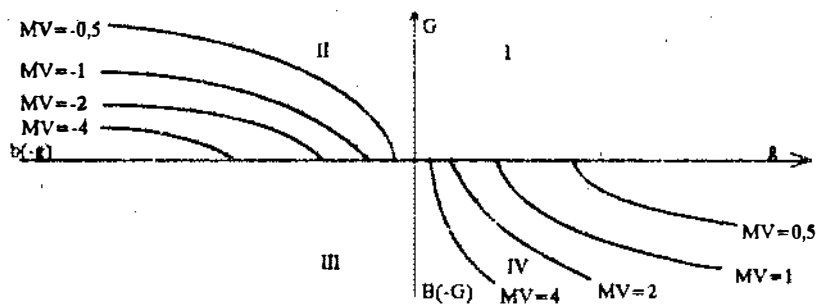
1 pav.

Čia "0" – morališkai indiferentiški apsisprendimai, "v" skiria atleistinus nuo smerktinų apsisprendimų, "z" – teisingus nuo pagirtinų. 1 pav. galima interpretuoti ir kaip "atvirkštinumo dėsnio" iliustraciją. Tada "0" skaitytume "nulis", į dešinę nuo jo būtų pozityvios moralinės vertės, į kairę – negatyvios. Taškai "v" ir "z" reikštų tam tikrus MV kritinius dydžius, kuriuos viršijus, poelgis darosi, pvz., nebeatleistinas (smerktinas) arba daugiau negu teisingas

³¹ Vėliau A. Mainongas "susilaikymo dėsnio" epistemologinį statusą suprato kitaip, laikydamas jį aprioriniu "dalyko teorijos" (Gegenstandstheorie) dėsnium. – Žr. *Mainong A. Ethische Bausteine*. – S. 688–711.

³² Grynai lingvistiniu požiūriu "zulaessig" derėtų versti "leidžiamas", tačiau dalykinių požiūriu toks vertimas neteisingas, nes "leidžiami" yra ne tik atleistini, bet ir morališkai neutralūs poelgiai.

(pagirtinas). A. Mainongas spekuliuoja, kad, tarus, jog formulėse (S), (Š), (T) ir (U) $C=C'=1$, $c=e=1$, $k=1=2$, logiška spėti, jog $v=-1$, $z=+1$. Šias matematinės A. Mainongo spekuliacijas galėtume pratęsti, braižydami funkcijų (S), (Š), (T), (U) grafikus. Keblumas tas, kad tai dviejų kintamųjų funkcijos. Jį galime apeiti, kiekvieną šių funkcijų iliustruodami keturių tipų grafikais. Pirmojo tipo grafikas parodytų, kaip MV priklauso nuo G ir g dydžių, kai $G=g$. Atrastume, kad kai $G=g=1$, funkcijos (S) ir (Š) pasiekia atitinkamai savo minimumą ir maksimumą. Antrojo tipo grafikai parodytų, kaip MV priklauso nuo G dydžio kitimo, kai g yra pastovus dydis. Šiam tipui (kaip ir kitiems dviems) priklausė be galo daug grafikų – po vieną kiekvienai fiksuotai g reikšmei. Trečio tipo grafikai parodytų, kaip MV priklauso nuo g dydžio kitimo, kai G yra pastovus dydis. Pagaliau tarę, kad pastovus dydis yra MV, gautume ketvirto tipo grafikus, parodančius, kurie apsisprendimai (poelgiai) yra morališkai lygiaverčiai. Šis atvejis yra ko gero įdomiausias, tad nubraižysime keletą funkcijų (S) ir (Š) ketvirto tipo grafikų (žr. 2 pav.).

2 pav.

Šiuose grafikuose absčių ašyje į dešinę nuo O žymime A naudą, kurią jam teikia E apsisprendimai (poelgiai), į kairę nuo O – žalą. Ordinačių ašyje aukščiau O žymime E naudą, kurią jis gauna A sąskaita, žemiau O – aukas dėl A gerovės. Antrame sektoriuje atsiduria E egoistinių apsisprendimų (Gb) MV kreivės, ketvirtame – E pozityviai altruistinių apsisprendimų MV kreivės. Matarne, kad X vertina E apsisprendimus ne tik ir ne tiek atsižvelgdamas į A interesus padarytą žalą (naudą), bet į E atidumą (pastabumą) A gerovės atžvilgiu. Štai E pozityviai altruistinis poelgis, kuriuo jis "be aukų" padidina (arba apsaugo) A gerovę 0,5 vieneto, yra morališkai lygiavertis E apsisprendimui, iš kurio A gauna 2,5 vieneto naudos, E prarandant 2 vienetus: jų abiejų $MV=2$.

Iliustracijos grafikai – tai ne viskas, ką galėtume pasiūlyti A. Mainongo moralinės vertės teorijos patobulinimui. Straipsnyje "Apie Adamą Smitą, Aleksijų Mainoną ir kontempliatyvųjį altruizmą" parodėme, kaip galima matematiškai modeliuoti kontempliatyvųjį altruizmą kaip dispoziciją jausti. Dabar nagrinėsime, kaip galėtų būti modeliuojamas veiksmingas altruizmas kaip dispozicija apsispręsti (elgtis). Toks modeliavimas remiasi prielaida, kad E dispozicijos yra pastovios ir determinuoja E poelgius. Kitaip sakant, kad "tas pats" E ir "tokiomis pat" aplinkybėmis "taip pat" apsisprendžia (pasielgia). Kad ir kokių abejonų³³ prielaida keltų, ji yra visiškai analogiška vienai tų, kurios priimamos mikroekonominėse teorijose³³. Kodėl gi tai, kas leidžiama ekonomikoje, negali būti leista etikoje?

Kaip morališkai vertinamų poelgių subjektai, asmenys vieni nuo kitų skiriasi savo jautrumu kitų gerovei. Jeigu E_1 situacijoje, kai jam tenka pasirinkti tarp savos gerovės padidinimo 4 vienetais padarant žala A gerovei, lygią 3 vienetais, ir kitų gerovės išsaugojimo, prarandant tuos 4 vienetus, apsisprendžia altruistiškai, o E_2 (visu kitkuo panašus į E_1) – egoistiškai, galime pasakyti, kad E_1 yra "didesnis altruistas" už E_2 , kad jis "jautresnis kitų gerovei" už E_2 , kad jo polinkis elgtis pozityviai altruistiškai stipresnis už analogišką E_2 dispoziciją ir t. t. Tačiau bet kurio asmens altruizmas turi savo ribą. Tegu A nauda lieka pastovi (lyg. 3), o žala E_1 , kurią jis patiria, pasiaukodamas dėl A, vis didesnė: $-5, -6, \dots, -10, \dots, -15, \dots$. Anksčiau ar vėliau pasieksime ribą, kai E_1 "nebeiškęs" – ir apsispręs egoistiškai. Tas B dydis (esant duotam pastoviam g dydžiui), iki kurio E apsisprendžia "vis dar" altruistiškai, bet jį viršijus, "jau nebe" altruistiškai kartu su g duoda "ribinio pozityviai altruistinio apsisprendimo" koordinatės: B_{\max} duotam g. Antra vertus, turime "ribinį egoistinį apsisprendimą": kai žala A pastovi (pvz., lygi -3), o nauda, kurią gauna E, padarydamas šią žalą, vis mažesnė $-15, 14, 13, \dots, 10, \dots, 5, \dots, 2, \dots$ – anksčiau ar vėliau pasieksime tokį dydį G (G_{\min}), žemiau kurio smukus E naudai, E "pasigailės" A; b ir G_{\min} yra "ribinio egoistinio apsisprendimo koordinatės". "Tarp" G_{\min} ir B_{\max} absoliučių dydžių ir aptinkame E egoizmo ribą (G_r), sutampančią su E pozityviojo altruizmo riba (B_r). Duotiems $|g| = |b|$, $|B_r| = |G_r|$, kur B_r yra mažiausias iš B dydžių, didesnių už maksimalią E auką dėl A interesų (B_{\max}), o G_r – didžiausias iš dydžių, mažesnių už minimalią E naudą (G_{\min}), dėl kurios jis pasirengęs nepaisyti A interesų. Kai susiduriame su tuo pačiu E, kiekvieną $|g| = |b|$ ati-

³³ Būtent, kad individualios preferencijos yra nekintamos ir nepriklauso nuo išorinių poveikių. – Žr., pvz., *Антономов В. С. Модель человека в буржуазной политической экономии от Смита до Маршалла // Истоки. Вопросы истории народного хозяйства и экономической мысли*. - М., 1989. - Вып. 1. - С. 214-215.

tyviojo altruizmo erdvė", kuri iš tiesų gali būti "platesnė" ar "siauresnė". "Beribio", "absolučiaus" egoizmo atveju jai vietos iš viso neliktų: linijos $E_G r = f_1(b)$ ir $E_B r = f_1(g)$ sutaptų su abscisių ašimi. Jeigu apsisprendimo situaciją apibūdinantys taškai atsiduria ant abiejų ribų, tai reiškia, kad apsisprendžiantysis atsidūrė "Buridano asilo" padėtyje: jis "svyruoja". Tie svyravimai trunka tol, kol papildomas alternatyvinių apsisprendimų – (Gb) ir (gB) – galimų pasekmių tyrimas įgalina peržiūrėti pradinius G, b, g ir B dydžių įvertinimus ir šitaip "nustumti" visos situacijos įvertinimą "aukščiau" ar "žemiau" egoizmo ir pozityvaus altruizmo ribų. Tas "vidutiniokas", kurio altruistinius polinkius pavaizdavome 3 pav., beatodairiškai, kol žala svetiems interesams dėl jo savanaudiškumo nedidelė. Tad egoizmo riba pakyla virš abscisių ašies ne pradėdant 0, bet tik A nuostoliams pasiekus tam tikrą kritinį dydį, kai E_1 pradeda į juos bent kiek atsižvelgti savo veiksmuose. Šis "veiksmingo nejautrumo kitų gerovei slenkstis" (tai tas abscisių ašies dalies 0b taškas – m, kur $E_1 G_r = f_1(b)$) pagaliau "atitrūksta" nuo 0b) yra individualus kiekvienam asmeniui ir yra viena tų "konstantų", kurios jo "moraliniam veidui" suteikia individualumo. Tačiau nėra ko ir laukti, kad "vidutiniokas" dėl A interesų galėtų bent kiek daugiau pasiaukoti, todėl jo "egoizmo riba", didėjant potencialiems A nuostoliams dėl jo veiksmų, "kyla" labai vangiai. Kaip matome iš brėžinio, analitinė "egoizmo ribos" išraiška yra funkcija, kurios pavidalas $y = -(nx + k)$, tiksliau, ta jos dalis, kur $x \leq -\frac{k}{n}$. Kadangi y – tai $E_1 G_r$, o x – tai b, $E_1 G_r = -(nb + k)$. Atitinkamai $E_1 B_r = -(ng - k)$, kur $g \geq \frac{k}{n}$. Koefficientą n galima būtų pavadinti E_1 pozityviojo altruizmo (arba egoizmo) koeficientu, $\frac{k}{n}$ (t. y. m) – tapatinti su "veiksmingo jautrumo slenkščiu", $-\frac{k}{n}$ (t. y. – m) – vadinti "veiksmingo nejautrumo slenkščiu".

Tačiau, matyt, "egoizmo (pozityviojo altruizmo) ribos" priklausomybė nuo b(g) dydžio yra tiesinio pobūdžio tik tam tikrame b(g) reikšmių intervale. Pirma, visai įtikėtina, kad G reikšmėms didėjant, egoizmo riba nustoja "kilti" ir "driekiasi" paraleliai abscisių ašiai. E_1 pajėgus paaukoti dėl kitų gerovės tik smulkmenas ir ignoruoja savo poelgiais A daromą žalą (kokia didelė ji bebūtų), jeigu nauda, kurią jis gauna savo beatodairiškais veiksmais, yra pakankamai didelė. Antra, negalima ignoruoti tos aplinkybės, kad, iš vienos pusės, ta žala, kurią E gali padaryti A besigivėdamas naudos sau, nėra beribė. Iš kitos pusės, E aukos dėl A gerovės nėra beribės. Esama "absolučios žalos" A interesams (A mirtis) ir absolučios aukos (E mirtis). Taigi abscisių ašies dalį 0b kažkur toli kairėje statmeniškai kerta tiesė AML – "A

mirties linija", o ordinačių ašies dalį OB kerta linija EML – "E mirties linija". Vienu asmenų "egoizmo ribos" linija kerta AML liniją, o kitų – ne; tačiau pastaruoju atveju "altruizmo ribos" linija kerta EML ... Nubrėžę nuo "egoizmo ribos" susikirtimo su AML taško tiesę statmenai į ordinačių ašį, joje perskaitysime, "už kiek" E pasiruošęs užmušti žmogų (galimas daiktas, ne yrią).

Tačiau protingiau padarysime tarę, kad labai didelėms $G(B)$ bei $b(G)$ reikšmėms egoizmo ir pozityviojo altruizmo ribos nėra apibrėžtos. Galėtume čia net padaryti nuolaidų egzistencialistams ir kitokiems "valios laisvės" apologetams, tarę, kad tokiose ribinėse ekstremaliose situacijose žmogaus elgesys nėra determinuotas jo dispozicijų³⁵. Reikia dar pridurti, kad būtent apsisprendimo tokiose situacijose patirtis pakeičia ir pačias E dispozicijas, t. y. perstumia jo egoizmo bei pozityvaus altruizmo ribas bei pakeičia jų "profilį". Tad apribokime mūsų matematinio moraliskai vertinamų dispozicijų modelio taikymo sritį "palyginti nedidešiais" $G(g)$ bei $B(b)$ dydžiais – tokiais, kuriais operuojant, E dispozicijos išlieka nepakitusios.

Funkcijų $E_2G_r=f_2(b)$ bei $E_2B_r=f(g)$ grafikai vaizduoja "šventojo" "moralinį veidą". "Šventąjį" nuo "nešventojo" (jeigu abstrahuosimės, kaip sutarėme, nuo elgesio ekstremalioomis sąlygomis) skiria, pirma, tai, kad šventasis kitų gerovę vertina ne mažiau už savąją (myli savo artimą kaip patį save arba labiau už save). Kitaip sakant, jo "altruizmo koeficientas" $n \geq 1$. Antra, "šventasis" absoliučiai jautrus; jo k (tad ir m) = 0. Antrąją šventumo sąlygą galima būtų ir sušvelninti, leidžiant kandidatams į šventuosius likti kažkiek nejautriems kitų gerovei. Tokių nevisiškai jautrių šventųjų $k=0$, bet nedidelis; jis gali būti ir didesnis, jeigu n truputį daugiau pranoksta vienetą. Funkcijos $E_3B_r=f_3(b)$ grafikas yra "pikčiurnos" E_3 negatyviojo altruizmo riba: jeigu sąnaudos padaryti tam tikrą žalą A neviršija tam tikro kritinio dydžio, E nepraleidžia progos pakenkti A . Šiuo atveju jo apsisprendimo "koordinatės" b ir B nustato tašką "aukščiau ribos". Priešingu atveju jis susilaukia nuo negatyviai altruistinio apsisprendimo, kadangi sąnaudos per didelės. Tad susilaukdamas jis pasielgia egoistiškai, bet užtat ir A lieka nenukentėjęs. Šio susilaukimo koordinatės nustato tašką "aukščiau" "egoizmo ribos", kurią vaizduoja funkcijos $E_3G_r=f_3(g)$ grafikas pirmame sektoriuje. Aišku, kad pikčiurnos (pavyduoliai ir t. t.) gali būti nejautrūs kitų gerovei, tad abiejų funkcijų grafikai nebūtinai susijungia taške O . Keblumas dar tas, kad ir vidutinio

³⁵ Tad galime reziumuoti, kur žmogaus elgsenoje esama "plyšių indeterminizmui" G_r, b_r (ta: B_r) atveju, taip pat kai B bei b artėja prie savo "absoliučių" negatyvių reikšmių.

kams negatyvusis altruizmas nesvetimas³⁶; kontempliatyvusis – tai jau tikrai. Rasi nedidukę veiksmingojo altruizmo dozę, būdingą dažnam "vidutinio-kui", galima būtų pavaizduoti grafiko linija, "išlinkstančia" į trečiąjį sektorių intervale tarp 0 ir $-m$?³⁷

Visos šios funkcijos modeliuoja E altruistinius polinkius visiškai pašalinių, nesusietų su E jokiais asmeniniais ryšiais asmenų atžvilgiu. Kitaip sakant, visuose šiuose modeliuose individualizuotas (arba tipizuotas) yra tik E, o A, t. y. altruistinių polinkių objektas, nėra individualizuotas. Tai, sakytume, neegocentrinis E pozityvusis altruizmas. Tačiau lygiai taip pat galėtume modeliuoti ir E egocentrinį pozityvųjį (šeimynykščių, giminaičių, draugų atžvilgiu) bei negatyvųjį (asmeninių priešų atžvilgiu) altruizmą. Šiuo atveju teisingiau būtų kalbėti ne apie "altruizmą", bet apie "altruizmus", nes egocentrinio altruizmo objektai yra individualizuoti, tad kiek tokių objektų, tiek ir atskirų dispozicijų, kurių kiekvieną tenka modeliuoti atskiru grafiku bei funkcija. Egoizmo (altruizmo) ribų pavidalai, "altruizmo koeficientai" bei "veiksmingojo jautrumo (nejautrumo)" slenksčiai yra specifiški kiekvieno atskiro A atžvilgiu: E dėl savo vaiko gerovės yra pasirengęs paaukoti daugiau, negu dėl savo draugo Jono gerovės, o dėl Jono – daugiau, negu dėl Petro ir t. t. Galų gale E kaip dorovinių vertinimų (t. y. etinių vertinimų) plėčiąja prasme) objektą galėtume apibūdinti ištisu "spiečiumi" grafikų (funkcijų). Tai ir būtų išsamus E asmenybės "etinis-matematinis portretas".

Pagrindinės metodologinės problemos, su kuriomis susiduria tiek matematinis etiškai vertinamų dispozicijų modeliavimas, tiek kiekybinė moralinės vertės teorija, yra dvi: pirma, vertės matavimo problema ir, antra, interpersonalinio subjektyvių verčių palyginimo problema. Tiek A. Mainongas, tiek mes rėmėmės prielaida, kad įmanoma tiek viena, tiek kita. Abiems problemoms skirta daugybė literatūros, visų pirma, ekonomikos metodologijoje. Sprendžiant pirmąją problemą, išsiskiria nuomonės tų, kurie laiko subjektyvias vertes "ordinaliais dydžiais" (tradicinės filosofijos terminais "intensyviais dydžiais"), ir tų, kurie jas laiko "kardinaliais" ("ekstensyviais") dydžiais³⁸. Niekas mums netrukdo kartu su A. Mainongu dėtis prie pastarųjų, kuriems priklausė ir dauguma "senosios austrų mokyklos" ekonomikos mokslė atstovų³⁹, kurių "ribinio naudingumo" ekonominės vertės teorija A. Mainongui ir buvo metodologinis pavyzdys konstruojant savąją moralinės vertės

³⁶ Kitaip sakant, polinkis "šiaip sau", "truputi" kenkti visiškai pašaliniams, "niekio dėtiems" žmonėms – chuliғанauti.

³⁷ 3 pav. ji nenubrėžta dėl "techninių priežasčių" (ankšta!).

³⁸ Žr. Kauder E. A. History of Marginal Utility Theory. – Princeton, 1965. – P. 191-217.

³⁹ Ibidem. – P. 191.

teoriją – kaip ekonominės vertės teorijos papildymą bei antstatą⁴⁰. Žymiai kebliau su antrąja problema. Moralinis vertintojas X, vertindamas E apsisprendimą, turi palyginti E apsisprendimo pasekmių vertę (naudą arba žalą) E ir tų pasekmių vertę (naudą arba žalą) A⁴¹. E arba A "naudą" galime interpretuoti kaip jų "egoistinės gerovės" (gerovės siaurąja prasme) padidėjimą tam tikru "egoistinių gėrybių" kiekiu, o "žalą" – kaip tos gerovės sumažėjimą tam tikru "egoistinių gėrybių" kiekiu. Pagal ekonominę ribinio naudingumo teoriją, instrumentinės egoistinės gėrybės vertės dydis priklauso, pirma, nuo subjekto poreikių, antra, nuo resursų (atsargos) dydžio. Tad tas pats objektas gali turėti skirtingą subjektyvią vertę skirtingiems asmenims – priklausomai nuo jų poreikių ir resursų: turtuolio gerovei 100 rublių pametimas padaro mažesnę žalą negu vargšui gerovei. Tačiau taip teigdami, mes jau suponuojame, kad subjektyvios vertės yra interpersonaliai palyginamos. Šis teiginys būtų teisingas, jeigu nekeltų jokių abejonių prielaida, kad tas pats objektas dviem asmenims su vienodais poreikiais ir vienodais resursais turi tą pačią subjektyvią vertę. Tačiau taip nėra. Antai jeigu E ką tik įgijo resursus, lygius A resursams, tai, net jei jų poreikiai vienodo dydžio, E bus tikriausia "laimingesnis" už A, kuris jau "spėjo apsiprasti" su savo gerovės lygiu. Pagaliau E ir A gali skirtis grynai psichofiziologiškai, ką, beje, nurodo ir A. Mainongas: "tos pačios egoistinės gėrybės skirtingiems žmonėms turi skirtingą vertę: tikrai yra didelis skirtumas tarp beveik artimo aistrai džiaugsmingo mėgavimosi (Genussfreudigkeit) ir malonumų poreikio (Genussbeduerftigkeit) iš vienos pusės, ir kylančio dėl nesugebėjimo patirti malonumą (Genuss-Unfaehigkeit), abejingo nereiklumo, iš kitos"⁴². Nors teiginys, kad turtuoliui 100 rublių subjektyvi vertė yra mažesnė už jų vertę vargšui atrodo esąs įtikinantis, toks pat įtikinantis yra ir teiginys, kad šykščiam (kitaip saktant "labai jautriam savo gerovei") turtuoliui (pvz., N. Gogolio Pliuškinui) ta vertė gali būti didesnė, negu lengvabūdiškam vargšui, gyvenančiam šia diena. Bandydami specifikuoti tas sąlygas, kai galėtume teigti, kad tam tikras objektas turi E ir A "tokią pačią" subjektyvią vertę (be šito mes negalime pasakyti, kada vienam jų ta vertė mažesnė, o kitam – didesnė), mes turėsime reikalauti vis naujų ir naujų panašumų tarp E ir A, kol mums teks konstatuoti, kad tam tikras objektas gali turėti "tą pačią vertę" E ir A, jėgu ... E ir A yra tas pats asmuo. Pacituosime ir autoritetą: kad tam tikri dalykai įgytų subjektyvią vertę, "būtina, jog ribota atsarga disponuotų vieną vieningą valią. Tik įvykdžius šią sąlygą, gali atsirasti "vertė". Šitos griežto ryšio su subjektu sąly-

⁴⁰ Šį teiginį argumentuosime kiek žemiau.

⁴¹ Tai turi sugebėti padaryti ir E, – kas buvo priimta kaip prielaida.

⁴² *Meinong A. Psychologisch-ethische Untersuchungen...* – S. 199.

gos (Bedingung der strengen Subjektbeziehung) nevalia pažeisti; ją tenka taip akcentuoti, kad intersubjektyvus naudos ar vertės palyginimas darosi negalimas (tai ypač pabrėžia Vikstydas⁴³ pasakymu "no bridge"⁴⁴ – būtent, tarp skirtingų individų)⁴⁵.

A. Mainongas manė, kad lyginant subjektyvias vertes, galima naudotis "vidutiniais dydžiais": "visur, kur mes ligi šiol susidūrėme su G ir B vertėmis, mes suponavome jų vidutinius dydžius (Durchschnittsgroessen), ir, nustatant moralinės vertės dydžius, tai taip pat lieka vieninteliu leistinu būdu"⁴⁶. Tačiau, šiaip ar taip, kalbėti apie tam tikrų vėrcių "vidutinius dydžius" galima tik tuo atveju, jeigu individualūs dydžiai, apie kurių vidutinius dydžius kalbame, yra palyginami. Priešingu atveju tie vidutiniai dydžiai bus analogiški, pvz., 100 metrų, 10 kilogramų ir 200 voltų vidurkiui. Taigi, jeigu tarsime, kad moralinis vertintojas, lygindamas G, B, g ir b, turi operuoti subjektyviomis E ir A vertėmis, tai tenka konstatuoti, kad tai neįmanoma dėl interpersonalinio subjektyvių vėrcių nepalyginamumo. Jau cituotas autoritetas (O. Morgenšternas) teigia: "mokslinis interpersonalinis naudingumų (utilities) palyginimas kol kas negalimas (...). Mes suvokiame, kad egzistuoja socialinė nauda (social utility), bet mokslui nepavyko jos paaiškinti"⁴⁷. E. Kauderis komentuoja: "nuo interpersonalinio matavimo labai ribotomis sąlygomis iki interpersonalinio palyginimo ir socialinės naudos vis dar toli"⁴⁸.

Kita vertus, kasdienis "moralinis Common sense" kažkaip išsprendžia šią problemą. "Atsisėdęs ties aukų skrynia, Jėzus stebėjo, kaip žmonės metė į skrynią smulkius pinigus. Daugelis turtingųjų aukojo gausiai. Atėjo viena suvargusi našlė ir įmetė du pinigėlius, tai yra skatiką. Pasišaukęs savo mokinius, Jėzus pasakė jiems: "Iš tiesų sakau jums: ši vargšė įmetė daugiausia iš visų, kurie dėjo į aukų skrynią"⁴⁹. Taigi atrodytų gauname antinomiją: iš vienos pusės, ekonominės subjektyviosios vertės (egoistinių gėrybių vertės) teoretikai teigia, kad subjektyvios ("asmeninės", kaip jas vadina A. Mainongas) vertės nepalyginamos, o iš kitos pusės – "kasdieniniame gyvenime ir politiko-

⁴³ Wicksteed Ph. H. (1844–1927) – anglų ekonomistas.

⁴⁴ nėra tilto (angl.)

⁴⁵ Morgenstern O. Die drei Grundtypen der Theorie des subjektiven Wertes // Probleme der Wertlehre / Hrsg. Mis es L., Spiethoff A. – Muenchen und Leipzig, 1931. – Th. 1 – S. 33.

⁴⁶ Meinong A. Psychologisch-ethische Untersuchungen... – S. 199.

⁴⁷ Morgenstern O. Anschauliche und axiomatische Theorie // ANTIDOPON. Essays in Honour of Edgar Salin's 70th Birthday. – Tuebingen, 1962. – S. 85–86. Cit. pagal Kauder F. A History of Marginal Utility Theory. – P. 215.

⁴⁸ Ibidem.

⁴⁹ Morkaus, 21, 41–43.

je nuolatos lyginama skirtingų asmenų gerovė⁵⁰. Gal teiginys apie interpersonalinį asmeninių verčių nepalyginamumą vis dėlto neteisingas? Gal kažkokių būdu moralinio vertintojo vaidmens atlikėjas sugeba apskaičiuoti "vidurkius"? Atsakymas toks: ne, jeigu omenyje turimi "deskriptyviniai vidurkiai", t. y. subjektyvių verčių vidurkiai. Šiuo atveju interpersonaliai palyginti asmenines vertes iš tikrųjų pajęgtų tik Dievo Sūnus. Taip, jeigu omenyje turimi "normatyviniai vidurkiai" (standartai). "Visuomenėje esama tam tikrų normatyvinių vaizdinių (Normvorstellungen), kada tūlam individui "objektyviai" sekasi gerai, geriau ar blogiau. Toliau, tuo remiantis, viena visuomenės būseną laikoma geresne už kitą, jeigu ji yra kompromisas (Ausgleich) tarp tų, kuriems "per daug gerai" ir tų, kuriems "per blogai"⁵¹. Problemos esmę galima suformuluoti paties A. Mainongo terminais taip: arba X operuoja G, B, g, b verčių dydžiais patiems E ir A, juos kažkaip išmatuodamas ir palyginamas, arba X, remdamasis "normatyviais gerovės standartais", įvertina G, B, g ir b, neatsižvelgdamas, kaip tuos pačius dalykus vertina patys E ir A. Pirmu atveju X yra pirma "matuotojas", po to "skaičiuotojas" (pagal (S), (Š), (T) ir (U)) ir kartu "vertintojas". Antru atveju X yra "vertintojas", po to "skaičiuotojas" ir kartu vėl "vertintojas". Pirmą kartą X vertina E ir A naudą bei žalą, A. Mainongo terminais, etiškai (siaurąja prasme), o antrą kartą – moraliskai. Mūsų įsitikinimu, tik pritarus šiai antrajai moralinio vertinimo procedūros sampratai, galima išgelbėti A. Mainongo moralinės vertės teoriją (taip pat – mūsų pačių altruizmo dispozicijų modelius) nuo sudužimo ant subjektyvių verčių interpersonalaus nepalyginamumo rifo. Kitaip sakant, mes ne taip, kaip A. Mainongas, teigiame, kad moralinės vertės teorija neįmanoma asmeninės (personalinės) vertės pagrindu, konkrečiau, kaip anstata virš subjektyvios ekonominės vertės teorijos. Ekonominės vertės teorija A. Mainongui yra instrumentinių E egoistinių vertybių vertės teorija. Tiesa, paties austrų filosofo veikaluose tokios formuluotės nerandame, bet taip yra, matyt, dėl to, kad tokia ekonominės vertės teorijos statuso samprata buvo savaime suprantamas dalykas – ne tik austrų aksiologams filosofams, bet ir aksiologams ekonomistams. Štai "senosios austrų mokyklos" ekonomikoje lyderis O. Bëm-Baverkas (E. Boem-Bawerk), remdamasis A. Mainongo mokiniu, o vėliau – oponentu Ch. fon Ėrenfelsu (Ch. von Ehrenfels), rašė: "tarp mūsų vertinamų dalykų esama esminio (durchgreifender) skirtumo. Vienus dalykus mes vertiname dėl jų pačių: jie turi savaiminę vertę (Eigenwert), kaip ją vadina šiuolaikinis psichologas (Chr. fon Ėrenfelsas straipsnyje

⁵⁰ Gaefgen G. Theorie der wirtschaftlichen Entscheidung. Untersuchungen zur Logik und Bedeutung des rationalen Handelns. – Tübingen, 1974. – S. 418.

⁵¹ Ibidem.

"Werttheorie und Ethik" Vierteljahrsschrift fuer wissenschaftliche Philosophie. – Jg., 1893. – S. 76 f.f.); kitus dalykus mes vertiname tik dėl išorinių jų atžvilgiu tikslų. Ekonominė vertė visa priklauso šiai pastarajai sričiai⁵². Savaiminėmis egoistinėmis vertybėmis A. Mainongas laikė aktualias bei dispozinines psichines būsenas – E išgyvenimus bei intelektualinius ir praktinius sugebėjimus (dispozicijas)⁵³. Instrumentinės vertybės – tai fiziniai objektai bei paslaugos, kurias E gali panaudoti kaip priemonės savo paties (kai jis apsisprendžia egoistiškai) ar kitų asmenų (kai jis apsisprendžia pozityviai altruistiškai) psichologinėms būsenoms palaikyti, sukelti ar lavinti (ugdyti). Kai tų instrumentinių vertybių visiems nepakanka, jos ir tampa ekonominėmis vertybėmis, turinčiomis didesnę ar mažesnę (asmeninę) vertę. Kadangi savaiminės egoistinės vertybės, būdamos "sielos gėrybėmis", yra "nenusavinamos" (taip mokė dar stoikai), tai "paaukotos" A ar "atimtos" iš A gali būti tik instrumentinės vertybės (įskaitant paslaugas), tiksliau tos iš jų, kurių visiems nepakanka – ekonominės vertybės. Jų subjektyvias (asmenines) vertes E bei A ir lygina X, vertindamas E altruistinius apsisprendimus.

Tačiau, kaip jau nurodyta, toks palyginimas neįmanomas. X gali atlikti (ir atlieka!) savo funkcijas, remdamasis ne deskriptyviniais teiginiais apie E ir A vertinimus, bet savo paties vertinimais, kurių objektas yra E bei A gėrovė ir jos pakitimai. Šiuos X vertinimus galima būtų pavadinti "etiniais vertinimais" (siaurąja prasme). Taigi X kaip moralinio vertintojo kompetenciją apibrėžia ne vien jo nešališkumas bei informuotumas (kitaip sakant, objektyvumas) bei (S), (Š), (T) ir (U) tipo skaičiavimo taisyklės, bet ir etiniai vertinimo standartai, įgalinantys kiekvienam E bei A poreikių objektui priskirti tam tikrą etinę vertę. Kompetenciją vertinti etiškai (etinis know how) yra kompetencijos morališkai vertinti dalis. Tuo tarpu iš A. Mainongo moralinės vertės teorijos plaukia, kad moralinio vertinimo kompetencija yra nepriklausoma nuo etinio (siaurąja prasme) vertinimo kompetencijos. Tai matyti iš to⁵⁴, kad austrų filosofas diskvalifikuoja kaip "negalimus" apsisprendimų tipus (Bg), (BG), (Bb), (BB), (B). Jie tikrai negalimi, jeigu X tėra subjektyvių verčių matuotojas ir lygintojas. Šių apsisprendimų tipų diskvalifikacija remiasi ta prielaida, kad, jeigu E siekia tam tikro tikslo, tai kartu jis E yra ver-

⁵² Boehm-Bawerk E. Wert // Handwörterbuch der Staatswissenschaften. 4. Auflage. – Jena, 1928. – Bd. 8. – S. 989.

⁵³ Žr. Meinong A. Ethische Bausteine. – S. 680–681

⁵⁴ Kitoje "Psichologinių-etinių vertės teorijos tyrinėjimų" vietoje A. Mainongas į galimą prieštaravimą, kad pozityvus altruizmas neturi teigiamos moralinės vertės, kai jo objektai yra "neverti" (Unwürdigen), atsako, jog šis ir panašūs į jį prieštaravimai įgyja įrodomosios galios reikybę (Schein der Beweiskraft) daugiausiai dėl to, kad įsimašo kartais labai svarbūs, bet nemoraliniai (ausser-moralische) momentai. – Meinong A. Psychologisch-ethische Untersuchungen... – S. 107

tybė. Jeigu tas tikslas nėra altruistinė ar neutrali vertybė, tai jis gali būti tik egoistinė E gėrybė – kaip ekstravagantiškai ji beatrodytų kokiam nors A. Štai jeigu E "šiai sau" bado savo ranką adata (tarkime, jis rafinuotas mazochistas), tai A gali pasirodyti, kad E poelgis kvalifikuotinas kaip (B). Tačiau X – nešališkas ir gerai informuotas stebėtojas – tokiai konstatacijai pritarti negalėtų. Jis tartų, kad A tiesiog priskiria E savąją sampratą apie tai, kas "gera" ir "bloga", kitaip sakant, savąsias preferencijas. Tuo tarpu "iš tikrųjų", t. y. jo paties (E) preferencijų požiūriu, E apsisprendžia (G). Tad minėtų tipų apsisprendimai tikrai yra "negalimi" X požiūriu, ko! jis turi tiesiog konstatuoti, ką ir kiek vertina pats E. Tuo tarpu tokio X, kurio moraliniai vertinimai paremti etiniais vertinimais, požiūriu, tokie apsisprendimai visai nėra negalimi. Antai narkomano, alkoholiko ar savižudžio apsisprendimai etiškai kompetentingo moralinio vertintojo požiūriu kvalifikuotini būtent kaip arba (Bg), arba (BG), arba (Bb), arba (BB), arba (B). Tuo tarpu mainongiškasis X turėtų juos kvalifikuoti atitinkamai kaip arba (Gg), arba (GG), arba (Gb), arba (GB), arba (G). Sadisto poelgius "mūsų X" turėtų kvalifikuoti kaip negatyviai altruistinius. "A. Mainongo X" – kaip ekstravagantiškus egoistinius (Gb) ir t. t.

Būdinga, kad pats A. Mainongas etinės vertės (siaurąja prasme) teorijos nesukūrė, nors ir "numatė" jai vietą etikos struktūroje. Kaip ir moralinės vertės teorija, ji turėjo būti paremta reliatyvistine vertės samprata, t. y. "asmeninės vertės" sąvoka. Vadovaujantis bendra A. Mainongo "asmeninės vertės" teorijos logika, tai turėtų būti kažkas panašaus į egoistinių ir neutralių E **savaiminių** vertybių vertės "nešališkam vertintojui X" teoriją⁵⁵, nes moralinės vertės teorija, pagal A. Mainoną, yra E altruistinių vertybių vertės "nešališkajam X" vertės teorija. Žingsnius šia kryptim austrų filosofas matė artimų jam savo metodologinėmis nuostatomis filosofų Ch. fon Ėrenfelso ir H. Švarco (H. Schwarz)⁵⁶ aksiologinėse- etinėse teorijose, nors jam ir nebuvo visiškai priimtinos jų psichologinės (tai liečia tiek Ch. fon Ėrenfelsą, tiek H. Švarcą) prielaidos. Tačiau šias teorijas reikėtų skyrium analizuoti.

⁵⁵ Žr., pvz., *Meinong A. Psychologisch-ethische Untersuchungen...* – S 216–222; jo paties: *Ethische Bausteine.* – S. 674–681.

⁵⁶ Žr. *Meinong A. Ethische Bausteine.* – S 687–688